

Nodrošinot bērniņu bez vardarbības

Vadlīnijas miesas soda aizlieguma
ieviešanai nacionālā līmenī

Izdevējs	Baltijas jūras valstu padomes sekretariāts Slussplan 9, PO Box 2010, 103 11 Stokholma, Zviedrija
Autori	Anna Henry un Triona Lenihan, Globālā iniciatīva vispārējai bērnu mīšanas sodu izbeigšanai
Redaktori	Turid Heiberg un Annabel Egan
Programmas partneri	Baltijas jūras valstu padome; Igaunijas Sociālo lietu ministrija; Somijas Sociālo lietu un veselības ministrija; Latvijas Labklājības ministrija; Polijas Bērnu tiesībsargs; Zviedrijas Veselības un sociālo lietu ministrija un Globālo iniciatīvu vispārējai bērnu mīšanas sodu izbeigšanai.
Piesaistītais eksperts	Daja Wenke Igaunija: Joanna Karu, Sirje Rass, Tiina Valvas. Somija: Prijo Lillsunde un Tiina Muukkonen. Globālā iniciatīva vispārējai bērnu mīšanas sodu izbeigšanai: Anna Henry un Triona Lenihan. Islande: Heida Bjorg Palmadottir. Īrija: Maria Corbett. Latvija: Evita Berke, Liene Kauliņa-Bandere un Nadina Millere. Lietuva: Ausra Kuriene un Ieva Braskiene. Malta: Ruth Farrugia. Polija: Aneta Mikolajczyk. Zviedrija: Asa Landberg, Bodil Langberg, Cristina Barbaglia, Hanna Linell, Josefin Michanek, Moa Mannheimer, Pernilla Leviner, Sibel Korkmaz, Simone Ek, Staffan Janson un Stefan Wiklund. Baltijas jūras valstu padomes Sekretariāts: Shawwna von Blixen un Marlene Riedel.
Darbā piedalījušies	
Dizains	Myah Design www.myahdesigns.com
Radošā komanda	Shawwna von Blixen & Marlene Riedel

ISBN: 978-91-984817-9-2

2018

Šī darba licence pieder Baltijas jūras valstu padomei saskaņā ar Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 starptautisko licenci. Lai apskatītu šīs licences kopiju, skatīt: <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0>

Vai Jūs plānojat tulkot šo publikāciju?

Lūdzu, sazinieties ar Baltijas jūras valstu padomi, lai uzzinātu vairāk par formātu, akreditāciju un autortiesībām.

saturs

programma “bērnība bez vardarbības” 1

01

svarīgākie apsvērumi aizliegumam ģimenē 4

02

svarīgākie apsvērumi
aizliegumam ģimenē 6

- 2.1 kas ir “mājas”? 6
- 2.2 kas ir “miesas sods”? 6
- 2.3 nepieciešamība noteikt visaptverošu un skaidru aizliegumu 6
- 2.4 miesas soda negatīvās sekas 7
- 2.5 miesas soda aizliegšanas pozitīvā ietekme mājās 7

03

principi, ieviešot aizliegumu ģimenē 10

- 3.1 nepieciešamā spēka izmantošanai, lai aizsargātu cilvēkus pret kaitējumu 10
- 3.2 mazsvarīguma princips 10
- 3.3 bērna intereses 11

04

pārvarot izplatītākos ieviešanas šķēršļus 13

- 4.1 nostiprinot izpratni par aizliegumu ģimenē 13
- 4.2 veicinot ziņošanu un pārsūtīšanu 16

05

reaģējot uz miesas soda gadījumiem 18

- 5.1 bērnu līdzdalība pakalpojumu izstrādē un reaģēšanā uz aizdomīgiem gadījumiem 18
- 5.2 pozitīvas darbības, lai atbalstītu ģimenes 19
- 5.3 uz bērniem orientēti pakalpojumi 19
- 5.4 sliekšņa noteikšana 19

nevardarbīgas bērnības programma

Mainīt pasauli: Nevardarbīga bērnība kā realitāte

Valsts tiesību aktu, kas aizliedz bērnu miesassodus jebkurā vidē, tostarp mājās, pieņemšana ir būtisks sasniegums. Tas ir skaidrs apliecinājums, ka miesassodi ir vardarbības pret bērniem forma, kas vairs nav sociāli pieņemama un tiesiska. Pēc aizlieguma ieviešanas, sabiedrībām un valstīm ir pienākums veikt ieguldījums efektīvā tā īstenošanā. Valstis visā pasaulē saskaras ar šo izaicinājumu un mērķis izbeigt miesassodu piemērošanu bērniem tagad uzskatāms par skaidru nacionālo un reģionālo mērķi.

Baltijas jūras reģions gandrīz ir kļuvis par “zonu, kurā netiek piemēroti miesassodi” bērniem, jo 10 no 11 valstīm reģionā ir aizliegušas visu veidu miesassodus. Zviedrija bija pirmā valsts pasaulē, kas ieviesa juridisku aizliegumu 1979. gadā; Somija (1983), Norvēģija (1987), Dānija (1997), Latvija (1998), Vācija (2000), Islande (2003), Polija (2010), Igaunija (2015) un Lietuva (2017). Krievijas Federācijā vēl nav ieviests šāds juridisks aizliegums.

Baltijas jūras reģions ir daudzveidīgs. Lai arī dažām valstīm reģionā ir gandrīz 40 gadu pieredze juridiska aizlieguma īstenošanā, dažas tikai nesen ir uzsākušas ceļu, lai nodrošinātu no vardarbības brīvas bērnības. Nevardarbīgas bērnības programmas pamatā ir apņemšanās un līderība, ko demonstrē pārmaiņu veidotāji reģionā. Tie ir politiķi, valsts amatpersonas, pakalpojumu sniedzēji, praktiķi, pētnieki, aizstāvji, mediji un pilsoņi, tostarp bērni, jaunieši un vecāki.

Attīstība Baltijas jūras reģionā liecina, ka ir iespējams mainīt attieksmi un uzvedību, un ir iespējams transformēt sociālās normas par labu pozitīvai, nevardarbīgai bērnu audzināšanai. Kopš aizliegumu stāšanās spēkā, arvien vairāk un vairāk vecāku ir atteikušies no miesassodu izmantošanas bērnu audzināšanā. Taču, neraugoties uz panākto progresu, pārāk daudz bērnu joprojām piedzīvo fizisku un emocionālu vardarbību vai pazemojošu attieksmi.

Nevardarbīgas bērnības programmas mērķis ir veicināt pilnīgu miesassodu piemērošanas bērniem aizlieguma īstenošanu Baltijas jūras reģionā, pateicoties vairāku ieinteresēto pušu sadarbībai, plānošanai un rīcībai. Darba programmu vada Baltijas jūras valstu padomes sekretariāts un to līdzfinansē Eiropas Komisija. Piecas partnervalstis atbalsta projektu ar Baltijas jūras reģiona ministriju un valsts institūciju palīdzību: Igaunijas Sociālo lietu ministrija; Somijas Sociālo lietu un veselības ministrija; Latvijas Labklājības ministrija; Polijas Bērnu tiesībsargs; Zviedrijas Veselības un sociālo lietu ministrija. Globālā iniciatīva vispārējai bērnu miesas sodu izbeigšanai ir programmas starptautiskais partneris.

Nevardarbīgas bērnības programma ir izstrādājusi vairākus vadlīniju ziņojumus un kampaņu vecākiem, bērniem, praktiķiem, aizstāvjiem un politikas veidotājiem. Katra ziņojuma pamatā ir konkrēta tēma - soli pa solim norādījumi, aizlieguma īstenošana mājās, pozitīva audzināšana, izpratnes veidošanas kampaņas, pakalpojumu sniegšana un progresa novērtēšana. Turklāt kampaņa veido izpratni par miesassodu kaitīgo ietekmi un to, cik nozīmīgi ir tas, lai bērniem būtu uzticami pieaugušie, pie kā vērsties. Ziņojumi un kampaņa sniedz iedvesmu un vadošus standartus, kā arī praktiskus rīkus sabiedrības transformēšanai, lai padarītu nevardarbīgu bērnību par realitāti. Lai arī ziņojumi ir balstīti Baltijas jūras reģiona pieredzē, tie sniedz galveno vēstījumu un izceļ labāko pieredzi, kas attiecas ne tikai uz 11 reģiona valstīm, bet arī visu Eiropu un valstīm ārpus tās.

Vairāk informācijas par ziņojumiem un kampaņu www.childrenatrisk.eu/nonviolence

01

levads un svarīgākie vēstījumi

Visā pasaulē ģimene ir pamata sabiedriskā grupa, kura neatkarīgi no formas ir ārkārtīgi nozīmīga bērna attīstībā un izglītībā. Līdz ar to ģimene var iedrošināt bērnu un atbalstīt visa potenciāla izmantošanu. Taču tajā pašā laikā ģimene var arī negatīvi ietekmēt bērna attīstību (bieži neapzināti), turklāt ārkārtas gadījumos pat apdraudēt bērnu.

Miesas sods ir izplatītākā vardarbības forma, ar kuru saskaras bērni visā pasaulē. Sliktākajos gadījumos tas pat var novest pie nopietniem ievainojumiem un pat nāves iestāšanās, tādēļ nepastāv nekādas šaubas, ka šāda izturēšanās pret bērniem ir jānovērš un vainīgie jāsauc pie atbildības. Daudz biežāk – pārāk lielā skaitā māju – bērni tiek pakļauti noteiktam vardarbīgam sodam (fiziskam vai emocionālam), maskējoties aiz “disciplinēšanas” vai izglītošanas metodēm vai nepareizi uzskatot, ka šāds sods ir bērna interesēs.

Savulaik tika plaši sabiedriski un tiesiski atzīts, ka miesas sods ir bērna interesēs, taču šie laiki ir pagātnē. Tagad mēs zinām, ka fizisks, pazemojošs vai necilvēcīgs bērnu sods ir neefektīva disciplinēšanas metode un saistās ar negatīvu ietekmi uz veselību un uzvedību. Par laimi, tagad arī zinām daudz jaunus veidus, kā izveidot pozitīvas, audziņošas un uzticības pilnas attiecības starp vecākiem/aprūpētājiem un bērniem, šādi labvēlīgi iedarbojoties uz abām pusēm.

Saskaņā ar starptautiskajiem cilvēktiesību likumiem valstīm ir pilnībā jāaizliedz un jāizskauž bērnu miesas sods visās vidēs, tostarp ģimenē. Vairāk nekā puse no visām ANO dalībvalstīm ir vai nu pilnībā aizliegušas miesas sodu, vai arī apņēmušās to izdarīt. Varētu teikt, ka ģimene ir vissarežģītākā vieta, kurā apturēt vardarbību pret bērniem, jo valsti var kritizēt par iejaukšanos “privātajās” lietās.

SVARĪGĀKIE VĒSTĪJUMI

Vadības ziņojumā sniegti šādi svarīgākie vēstījumi:

- Lai nodrošinātu bērniem ģimenē vienlīdzīgu aizsardzību pret vardarbību, tiesiskajā regulējumā nepieciešams skaidri norādīt, ka jebkāda veida vai smaguma fiziskais sods vai jebkāds cits apkaunojošs vai pazemojošs sods, kas vērsts pret bērnu, ir prettiesisks. Tas ir svarīgs solis, lai padarītu bērniņu bez vardarbības par īstenību, jo tradicionāli tiesiskā un sabiedriskā līmenī zināms miesas sods bērnu audzināšanā vienmēr bijis atbalstīts.
- Aizlieguma galvenais mērķis ir likt vecākiem pārstāt izmantot vardarbīgus vai citus nežēlīgus vai necilvēcīgus soda mērus ar atbalstošiem un izglītojošiem (nevis sodošiem) pasākumiem. Ņemot to vērā, visus ziņojumus par vardarbību pret bērniem pienācīgi jāizmeklē un jānodrošina bērnu aizsardzība pret kaitējumu.
- Cilvēki bieži baidās, ka, ieviešot miesas soda aizliegumu, biežāk pieredzēsīm gadījumus, kad vecāki tiek notiesāti un ģimenes tiek šķirtas. Tas var novest pie pretestības tiesiskajām un sociālajām reformām un nevēlēšanās ziņot par iespējamiem vai identificētiem vardarbības gadījumiem ģimenē. Nepieciešams veikt pasākumus, lai iedrošinātu ziņošanu un uzlabotu bērnu, vecāku, citu aprūpētāju un visu cilvēku, kuri strādā ar bērniem, izpratni par aizliegumu kā par izglītojošu, nevis sodošu līdzekli.
- Vieni no bērnu aizsardzības sistēmas svarīgākajiem mērķiem ir ģimenes vienotības saglabāšana un šķiršanas novēršana. Ja ģimenē tiek identificēta miesas soda izmantošana, bērna intereses vislabāk ievērot, sniedzot vecākiem atbalstu mainīt rīcību un atjaunojot vai uzlabojot ģimenes spēju rūpēties par bērnu. Ja bērns nevar palikt ģimenē, neciešot smagu kaitējumu, prioritāra uzmanība jāpievērš tieši bērna interešu izvērtējumam un ievērošanai. Bērna intereses jānosaka katrā lietā atsevišķi, ņemot vērā bērna konkrētos apstākļus.

02

svarīgākie apsvērumi aizliegumam ģimenē

Lai nodrošinātu bērniem ģimenē vienlīdzīgu aizsardzību pret vardarbību, tiesiskajā regulējumā nepieciešams skaidri norādīt, ka jebkāda veida vai smaguma fiziskais sods vai jebkāds cits apkaunojošs vai pazemojošs sods, kas vērsts pret bērnu, ir prettiesisks. Tas ir svarīgs solis, lai padarītu bērnību bez vardarbības par īstenību, jo tradicionāli tiesiskā un sabiedriskā līmenī zināms miesas sods bērnu audzināšanā vienmēr bijis atbalstīts.

2.1 KAS IR “MĀJAS”?

Bērni mūsdienās uzaug dažādās ģimenēs un apstākļos. Šajā ziņojumā jēdzieni “mājas” un “ģimene” lietoti ar vienādu nozīmi, lai apzīmētu jebkāda veida mājas vidi, kurā bērns dzīvo. ANO Bērnu tiesību komiteja norāda, ka, interpretējot ANO Konvenciju par bērna tiesībām (Konvencija), jēdziens “ģimene” jāinterpretē ar plašu skaidrojumu, lai iekļautu bioloģiskos, adoptējušos vai audžu vecākus vai, ja attiecināms, paplašinātās ģimenes locekļus un vietējo paražu noteikto kopienu.¹

Konvencijā ģimene noteikta par pamata sabiedrisko grupu un dabisko vidi bērna augšanai un labklājībai. Konvencija pieprasa dalībvalstīm cienīt un atbalstīt ģimenes, kā arī ievērot vecāku tiesības un pienākumus sniegt bērniem atbilstošus norādījumus un vadību. Bērnu tiesību komiteja skaidri norāda, ka “atbilstošu” norādījumu un vadības sniegšanai jāatbilst Konvencijas pantiem, kas nekādā gadījumā neļauj attaisnot vardarbīgas vai citādi cietsirdīgas disciplinēšanas metodes.²

2.2 KAS IR “MIESAS SODS”?

Bērnu tiesību komiteja miesas sodu definē kā “jebkādu sodu, kurā tiek pielietots fizisks spēks un kurš paredzēts, lai izraisītu noteiktu daudzumu sāpju vai diskomforta neatkarīgi no tā, cik vieglā formā tas

pielietots”.³ Bieži tas ietver bērnu sišanu ar roku vai kādu rīku, piemēram, nūju, siksnu vai koka karoti, kā arī speršanu bērniem, bērnu kratīšanu vai nomešanu zemē, kniebšanu, matu plēšanu vai sišanu pa ausīm, likšanu bērniem palikt neērtās pozās, dedzināšanu, apdedzināšanu ar šķidrumu vai piespiedu kaut kā apēšanu. Tāpat šis jēdziens ietver nefiziskas soda formas, kas ir nežēlīgas, pazemojošas un līdz ar to neatbilstošas Konvencijai, piemēram, tādus soda mērus, kas noniecina, pazemo, apdraud, biedē vai izsmej bērnu. Komiteja uzskata, ka miesas sods ir neatgriežami pazemojošs.⁴

2.3 NEPIECIEŠAMĪBA NOTEIKT VISAPTVEROŠU UN SKAIDRU AIZLIEGUMU

Starptautiskie cilvēktiesību likumi skaidri noteic, ka miesas sods pārkāpj bērna tiesības uz pašcieņas un fizisko neaizskaramību, kā arī viņu tiesības uz veselību, attīstību, izglītību un brīvību no spīdzināšanas un citas nežēlīgas, necilvēcīgas vai pazemojošas apiešanās vai soda. Valstīs, kurās aizliegs pieaugušo miesas sods, bērnu miesas soda tiesiskais statuss pārkāpj bērnu tiesības netikt diskriminētiem, pamatojoties uz viņu vecumu. Šāda veida diskriminācija izteikti simbolizē bērnu zemo statusu sabiedrībā, apstiprinot priekšstatu par bērniem kā īpašumu, nevis pilntiesīgiem cilvēkiem un tiesību subjektiem.

¹ ANO Bērnu tiesību komiteja, Vispārējie komentāri Nr. 14 (2013) par bērna tiesības uz to, ka viņa vai viņas interesēm tiek piešķirta prioritāra nozīme (3. panta 1. daļa), 59. rindkopa..

² ANO Bērnu tiesību komiteja, Vispārējie komentāri Nr. 8 (2006) par “Bērna tiesības uz aizsardzību pret miesas sodu un citu nežēlīgu vai pazemojošu sodu” (19. pants, 28. panta 2. rindkopa un 37. pants (cita starpā)), 27.-28. rindkopa.

³ Turpat, 11. rindkopa.

⁴ Turpat.

Daudzās valstīs vai sabiedrības daļās fizisks vai citādi pazemojošs sods joprojām tiek uzskatīts par nepieciešamu efektīvai bērnu audzināšanai un izglītošanai vai arī kā reliģiskas vai kultūras noteiktas tiesības vai imperatīvs. Ņemot vērā miesas soda tradicionāli tiesisko un sabiedrisko atzišanu, Bērnu tiesību komiteja ir ierosinājusi, ka nepieciešams ne vien atcelt tiesību aktus, kuros miesas sods atļauts, bet arī skaidri noteikt tiesiskajā regulējumā, ka jebkāda veida vai smaguma fiziskais sods vai jebkāds cits pazemojošs vai necilvēcīgs sods, kas vērstas pret bērnu, ir prettiesisks jebkurā vidē.⁵

MIESAS SODS TIEK AIZLIEGTS, JA:

- Tiesiskajā regulējumā skaidri aizliegts – vai aizliegums nepārprotami izriet no tā – jebkāda veida miesas sods un citāds pazemojošs sods.
- Izmantotā valoda ir skaidra, un to nav iespējams nepareizi interpretēt.
- Tiesiskajā regulējumā skaidri jānorāda, ka bērnus aizliegts fiziski sodīt vai pakļaut apkaunojošam vai pazemojošam sodam.
- Tiesiskajā regulējumā nepastāv nekādas nepilnības, kuras varētu izmantot cilvēki, kas mēģina attaisnot vai aizstāvēt noteiktu bērnu miesas sodu.
- Jebkāda miesas soda aizsardzība vai atļauja tiek atcelta (izbeigta), lai krimināltiesības vardarbības gadījumā vienlīdz attiektos gan uz bērniem, gan pieaugušajiem neatkarīgi no tā, vai attiecīgā prakse aprakstīta kā disciplinēšana vai sodīšana.

MIESAS SODS NETIEK AIZLIEGTS AR:

- Likumiem, kuri skaidri nenorāda miesassodu, piemēram, likumiem, kuri aizliedz “visa veida vardarbību” vai apliecina bērnu tiesības uz “pašcieņas un fizisko neaizskaramību”. Ņemot vērā tradicionāli pieņemto miesas soda izmantošanu bērnu audzināšanā, maz ticams, ka šis tiesiskais regulējums tiks uztverts un interpretēts kā tāds, kas aizliedz miesas soda izmantošanu. Tāpat tiesisko regulējumu, kurš aizliedz “miesas sodu, kas nodara kaitējumu”, var interpretēt kā tādu, kas aizliedz nevis visa veida miesas sodu, bet tikai tādu miesas sodu, kas sasniedzis noteiktu smaguma pakāpi. Tiesiskajā regulējumā skaidri jānorāda, ka miesas sods ir aizliegts neatkarīgi no smaguma vai biežuma, kā arī neatkarīgi no tā, vai tas izraisa kaitējumu vai bija paredzēts kaitējuma izraisīšanai.
- Likumiem, kas ierobežo, nevis aizliedz miesas soda izmantošanu (piemēram, aizliedzot miesas sodu izmantot pret vecākiem bērniem, bet joprojām

atļaujot to izmantot pret jaunākiem bērniem, kā arī aizliedzot izmantot jebkāda veida rīkus, taču atļaujot sitienus ar atvērtu plaukstu); šādi tā sauktie “kompromisa likumi” nepalīdz noteikt aizliegumu.

2.4 MIESAS SODA NEGATĪVĀS SEKAS

Miesas sods ir izplatītākā vardarbības forma pret bērniem. Vidēji 80% bērnu visā pasaulē bijuši pakļauti kādam vardarbīgas “disciplinēšanas” metodes paveidam (fizisks sods un/vai psiholoģiska agresija),⁶ turklāt 1,3 miljardi bērnu vecumā no viena līdz 14 gadiem gada laikā tiek pakļauti miesas sodam.⁷ Īpaši neaizsargāti pret fizisku sodu ir gados jaunāki bērni⁸ bērni ar invaliditāti⁹ vai LGBTPSA bērni, savukārt gados vecāki bērni biežāk tiek pakļauti emocionālai vardarbībai. Pakļaušana miesas sodam var būt atkarīga arī no dzimuma, jo pret puisiem un meitenēm tiek lietoti dažādi soda veidi un viņus var sodīt par atšķirīgu uzvedību.

Miesas sods rada ievērojamu un ilgstošu apdraudējumu. Līdztekus tiešam fiziskajam kaitējumam arvien vairāk pierādījumu saista miesas sodu ar sliktāku garīgo veselību, smadzeņu attīstību, morālo izšķirtspēju un izglītības rezultātiem, kā arī agresīvāku un antisociālāku uzvedību un traucētām attiecībām ģimenē.¹⁰ Daudzas no šīm negatīvajām sekām var pastāvēt arī pieaugušā vecumā, tostarp sliktāka garīgā veselība un tieksme pieņemt un izmantot vardarbību turamākajā dzīvē, it īpaši attiecībās ar partneri (vai nu kā upurim, vai varmākam).¹¹

Pierādījumi par miesas soda traumējošo ietekmi vēl vairāk pārliecina par nepieciešamību izskaust šādu soda mērus, taču svarīgi paturēt prātā, ka šis galvenokārt ir bērnu cilvēktiesību jautājums. Mums nav nepieciešami papildu pierādījumi par vardarbīga soda ietekmi uz sievietēm, gados vecākiem cilvēkiem vai jebkuru citu grupu, lai zinātu, ka to nedrīkst pieļaut, jo pietiek ar to vien, ka šāda rīcība pārkāpj cilvēka pamata tiesības.

2.5 MIESAS SODA AIZLIEGŠANAS POZITĪVĀ IETEKME MĀJĀS

Pastāv pārliecinoši pierādījumi par pozitīvām izmaiņām bērnu disciplinēšanas un izglītošanas attieksmē un praksē pēc tam, kad aizliegts izmantot miesas sodu. Tas labi redzams Baltijas jūras reģionā, pateicoties salīdzinošajam pētījumam, kas veikts pirms un pēc tiesiskā regulējuma reformām vairākās valstīs.

⁵ Turpat, 34. rindkopa.

⁶ Apvienoto Nāciju Organizācijas Bērnu fonds, Apslēpts redzamā vietā (Ņujorka: UNICEF, 2014).

⁷ Atpažīt vardarbību bērniņā, izbeigt vardarbību bērniņā, Globālais ziņojums, 2017 (Ņūdeli: Atpažīt vardarbību bērniņā, 2017).

⁸ Bērniņā bez vardarbības: Miesas soda izskaušana Baltijas jūras reģionā, Nacionālais konsultatīvais ziņojums, Zviedrija, 2018. gada 8.-10. maijs.

⁹ Hendricks, C., Lansford, J. E., Deater-Deckard, K., Bornstein, M. “Saistība starp bērna invaliditāti un aprūpētāja disciplīnu un vardarbību zema un vidēja ienākumu līmeņa valstīs”, *Bērna Attīstība*, 2014 (85(2)) 513.-531. lpp.

¹⁰ Gershoff, E. T. “Vecāku miesas soda prakses un saistītā bērna uzvedība un pieredze: Metaanalīze un teorētiskais pārskats”, *Psiholoģijas Apkārtraksts*, 2002(128(4)), 539.-579; Gershoff, E. T., Grogan-Kaylor, A., “Pērsāna un ietekme uz bērnu: senas pretrunas un jauna metaanalīze”, *Ģimenes Psiholoģijas Žurnāls*, 2016 (30(4)), 453.-469. lpp.

¹¹ Globālā iniciatīva vispārējai bērnu miesas sodu izbeigšanai, Bērnu miesas sods: pētījumu pārskats par tā ietekmi un sekām, darba ziņojums (Londona: Globālā iniciatīva vispārējai bērnu miesas sodu izbeigšanai, 2016); Temple, J. R., Choi, H. J., Reuter, T., Wolfe, D., Taylor, C. A., Madigan, S., Scott, L. E., “Miesas sods bērniņā un fiziskas vardarbības izmantošana attiecībās nākotnē”, *Pediatrijas Žurnāls*, 2017, publicēts 2017. gada 4. decembrī.

PIEMĒRI

Kopš Zviedrijā 1979. gadā aizliedza izmantot miesas sodu, novērojams nemitīgs kritums rādītājos, kas liecina par to, cik daudz pieaugušo atbalsta un pielieto fiziskus soda mērus. 1970. gados aptuveni puse bērnu regulāri saņēma pērienus, savukārt 1980. gados šis rādītājs jau bija nokrities līdz trešdaļai bērnu. Turklāt 2000. gados tas pats rādītājs sasniedza tikai dažus procentus bērnu. Šīs pārmaiņas tika sasniegtas, īstenojot dažādus pasākumus visos politiskajos sektoros, tostarp veicot visaptverošu nacionālo sabiedrisko izglītības kampaņu, kuru vadīja Tieslietu ministrija un kura noveda pie augsta izpratnes līmeņa par tiesisko regulējumu.¹²

Arī Somijā aizliegums tiesiskajā regulējumā tika papildināts ar sabiedrisku izglītojošo kampaņu, kas ļāva panākt plašu izpratni par aizliegumu.¹³ Pieaugušo atbalsts miesas sodam pakāpeniski samazinājās no 43% 1983. gadā, kad aizliegums tika ieviests, līdz 34% 2002. gadā, 29% – 2006. gadā, 15% – 2014. gadā un 13% – 2017. gadā.¹⁴

Vācijā to jauniešu skaits, kuri ziņoja, ka tikuši “pērti”, saruka no 30% 1992. gadā līdz 3% 2002. gadā – divu gadu laikā pēc aizlieguma ieviešanas.

Polijā aizliegums tika ieviests 2010. gadā un atbalsts “pēršanai” astoņu gadu laikā no 2008. gada līdz 2016. gadam saruka no 78% līdz 46%.¹⁵

FAKTORI, KAS VEICINĀJA ZVIEDRIJAS AIZLIEGUMA PANĀKUMUS MĀJĀS:

- Pārlicenoša politiskā vienprātība par aizliegumu tiesiskajā regulējumā kļuva par svarīgu priekšnoteikumu aizlieguma ieviešanai praksē.
- Īpaši liela nozīme bija labklājības valsts funkcijām, tostarp pieejai sociālajai aizsardzībai, sociālajiem pakalpojumiem un profilaktiskajai veselības aprūpei visiem cilvēkiem, kā arī augstam izglītības līmenim un ekonomiskajai un dzimumu vienlīdzībai.
- Tā kā bērni jau agrā vecumā nonāk publiskajā telpā (dienas aprūpes centros un pirmsskolas izglītības iestādēs), vardarbības gadījumus ir vieglāk identificēt.
- Izpratnes veicināšanas kampaņas sākās vēl pirms tiesiskā regulējuma pieņemšanas un turpinājās arī vēlāk. Galvenie kampaņas materiāli tika izplatīti visās mājāsaimniecībās un bija pieejami vairākās valodās.
- 1993. gadā tika dibināts neatkarīgs Bērnu ombuds, palīdzot veicināt izpratni par bērnu tiesībām un vietu kā pilntiesīgiem sabiedrības locekļiem.
- Aizlieguma ieviešanā palīdz pētījumi, analīzes un pierādījumu – īpaši svarīgi ir periodiskie aizlieguma ietekmes izvērtējumi.

¹² Modig, C. (2009), Nekad nepieļaut vardarbību – Trīsdesmit gadi, kopš Zviedrijā aizliedza miesas sodu, Glābiet bērnus, Zviedrija, Zviedrijas veselības un sociālo lietu ministrija.

¹³ Bērnu labklājības centrālā iestāde (2012), Attieksme pret disciplinēšanas vardarbību, Somija: Bērnu labklājības centrālā iestāde un Taloustutkimus Oy.

¹⁴ Bērni bez vardarbības: Miesas soda izskaušana Baltijas jūras reģionā, Nacionālais konsultatīvais ziņojums, Somija, 2017. gada 19.-20. jūnijs.

¹⁵ Šis rādītājs 2017. gadā palielinājās līdz 52%. Skatīt Bērnu ombuds, Vardarbība audzināšanā – laiks to izbeigt! Bērnu ombuda ziņojums, 2017. gads, Varšava. Bērnu ombuda birojs.

03

principi, ieviešot aizliegumu ģimenē

Aizlieguma galvenais mērķis ir likt vecākiem pārstāt izmantot vardarbīgus vai citus nežēlīgus vai necilvēcīgus soda mērus ar atbalstošiem un izglītojošiem (nevis sodošiem) pasākumiem.

Ņemot to vērā, visus ziņojumus par vardarbību pret bērniem pienācīgi jāizmeklē un jānodrošina bērnu aizsardzība pret kaitējumu.¹⁶

Turpinājumā aprakstītie principi palīdz nodrošināt, ka ģimenēs tiek sasniegts miesassoda aizlieguma izglītojošais mērķis un ka aizlieguma rezultātā vecāki netiek "pārmērīgi saukti pie atbildības".

3.1 NEPIECIEŠAMĀ SPĒKA IZMANTOŠANAI, LAI AIZSARGĀTU CILVĒKUS PRET KAITĒJUMU¹⁷

Audzīnot un aprūpējot bērnus (it īpaši mazus), protams, bieži nākas veikt fiziskas darbības un iejaukties, lai aizsargātu bērnus no briesmām. Cilvēka rīcība aizsardzības nolūkos ļoti atšķiras no tiša un sodoša spēka pielietojuma, lai izraisītu noteiktu daudzumu sāpju, diskomfortu vai pazemojumu. Tiesiskais regulējums visās valstīs – tieši vai netieši – atļauj izmantot cilvēku aizsardzībā nesodošu un nepieciešamu fizisko spēku.

Cilvēki bieži iestājas pret miesas soda aizliegumu, kļūdaini uzskatot, ka vecākiem vairs nebūs ļauts aizsargāt bērnus (it īpaši mazus) pret briesmām, piemēram, karstas virsmas aizskaršanu vai uziešanu ceļa braucamās daļas noslogotas satiksmes apstākļos. ANO Bērnu tiesību komiteja skaidrojusi: "Būdami pieaugušie, mēs apzināmies atšķirību starp fizisku rīcību aizsardzības nolūkos un vardarbīgu uzbrukumu ar mērķi sodīt; šo nošķirumu nav grūti piemērot arī mūsu attiecībās ar bērniem."¹⁸

3.2 MAZSVARĪGUMA PRINCIPS¹⁹

Mazsvarīguma princips nosaka, ka tiesiskais regulējums neskata mazsvarīgus gadījumus. Vardarbīga uzbrukuma kontekstā tas nozīmē, ka mazāk nopietni vardarbīgi uzbrukumi tiek nodoti iztiesāšanai tikai īpašos apstākļos. Līdz ar to bērnu aizsardzība pret vardarbīgu uzbrukumu, arī ģimenes lokā, ne vienmēr nozīmē to, ka visi bērnu miesas soda gadījumi, kas nonākušu varas iestāžu redzeslokā, tiks nodoti iztiesāšanai, tāpat kā tas nenotiktu gadījumā, ja uzbrukumu būtu pieredzējis pieaugušais.

Valstīm jāizstrādā atbilstoši ziņošanas un pārsūtīšanas mehānismi un jāizmeklē visi ziņojumi par vardarbību pret bērniem. Bērnu atkarība no vecākiem un ģimenes attiecību unikāli intīmais raksturs nozīmē to, ka lēmumi par vecāku notiesāšanu vai iejaukšanos ģimenes dzīvē citā veidā jāpieņem ar lielu rūpību. Daudzos gadījumos vecāku notiesāšana, visticamāk, nav bērna interesēs un apsverama vienīgi gadījumos, kad nepieciešams aizsargāt bērnu pret ievērojamu kaitējumu. Nepieciešams izveidot efektīvu sadarbību starp tiesībaizsardzības iestādēm un kriminālvajāšanas dienestiem, kā arī sociālo un bērnu aizsardzības dienestu, lai nodrošinātu, ka lietas, kurās vecāki netiek notiesāti, tiek apsekotas, sniedzot vecākiem un bērniem atbilstošus pakalpojumus.

¹⁶ ANO Bērnu tiesību komiteja, Vispārējie komentāri Nr. 8 (2006) par "Bērna tiesības uz aizsardzību pret miesas sodu un citu nežēlīgu vai pazemojošu sodu" (19. pants, 28. panta 2. rindkopa un 37. pants (cita starpā)", 40. rindkopa.

¹⁷ Turpat, 14.-1. rindkopa

¹⁸ Turpat, 14. rindkopa.

¹⁹ Turpat, 40.-41. rindkopa.

3.3 BĒRNA INTERESES²⁰

Saskaņā ar ANO Konvenciju par bērnu tiesībām visās prasībās vai lēmumos publiskajā un privātajā telpā, kas skar bērnus, vienmēr jāizvērtē bērnu intereses, kurām piešķirama svarīgākā nozīme. Bērnu tiesību komiteja to identificējusi kā vienu no četriem vispārējiem principiem, lai interpretētu un ievērotu bērnu tiesības.

KOMITEJA UZSVĒR, KA BĒRNU INTERESES IR KRITĒRIJU SLIEKŠŅA KONCEPCIJA:²¹

- **Neatkarīgas tiesības:** Garantija, ka šīs tiesības tiks ņemtas vērā ikreiz, kad tiks pieņemts lēmums par bērnu, bērnu grupu vai bērniem kopumā, un ka šīs tiesības iespējams izmantot tiesā.
- **Pamata, interpretējams tiesiskais princips:** Ja tiesību normu iespējams interpretēt vairākos veidos, jāizvēlas interpretācija, kas visvairāk atbilst bērna interesēm atbilstoši visām tiesībām, kas noteiktas Konvencijā un tās Papildu protokolos.
- **Tiesiskuma procedūra:** Bērnu interešu izvērtēšanai un noteikšanai nepieciešamas procesuālas garantijas, un valstīm jāspēj pierādīt, ka bērnu intereses nepārprotami ņemtas vērā visu lēmumu pieņemšanā: ko uzskata par bērnu interesēm atbilstošu; uz kādiem kritērijiem lēmums ir balstīts; kā bērnu intereses ir izsvērtas attiecībā pret citiem apsvērumiem.

Bērnu interešu jēdziens ir elastīgs un pielāgojams, tādēļ likumdevējiem, tiesu iestādēm un citām institūcijām jāinterpretē un jāievēro bērnu intereses saskaņā ar Konvencijas pantiem atbilstoši katras lietas apstākļiem. Pieņemot lēmumu par konkrētu bērnu, viņa vai viņas intereses jāizvērtē un jānosaka, ņemot vērā attiecīgos apstākļus. Pieņemot kolektīvus lēmumus (piemēram, likumdevēju gadījumā), bērnu intereses kopumā jāizvērtē un jānosaka saskaņā ar attiecīgās grupas un/vai bērnu vispārējām interesēm.²²

IZVĒRTĒJOT BĒRNU INTERESES, KOMITEJA UZSVĒR NEPIECIEŠAMĪBU APSVĒRT:

- bērna uzskatus un identitāti;
- ģimenes vidi un attiecību uzturēšanu (ja attiecināms);
- bērna aprūpi, tostarp aprūpes turpināšanu, aizsardzību un drošību;
- bērna neaizsargāto stāvokli;
- bērna tiesības uz veselību, attīstību un izglītību.

Komiteja skaidri norādījusi, ka nekāda veida miesas sods vai citas nežēlīga vai pazemojoša soda formas nevar attaisnot ar bērna interesēm. Komiteja norāda, ka "bērna interešu interpretācijai jāatbilst Konvencijai kopumā, tostarp pienākumam aizsargāt bērnu pret visām vardarbības formām [...]" un ka Konvenciju aizliegts izmantot, lai attaisnotu prakses, tostarp miesas sodu, kas pārkāpj bērna pašcieņu un fizisko neaizskaramību.²³

Vieni no Konvencijas un bērnu aizsardzības sistēmas pamatmērķiem ir ģimenes šķiršanas novēršana un ģimenes nedalāmības saglabāšana. Līdz ar to bērna nošķiršana no ģimenes un/vai vecāka notiesāšana ir bērna interesēs tikai ārkārtas gadījumos, kad apdraudēta bērna drošība un veselība. Bērnu miesas soda aizliegšanas ģimenē galvenais mērķis ir novērst vardarbību pret bērniem, mainot attieksmi un praksi, iedrošinot uz pozitīvu, nevardarbīgu un līdztiesīgu bērnu audzināšanu.

²⁰ ANO Bērnu tiesību komiteja, Vispārējie komentāri Nr. 5 (2003) "Vispārējie Konvencijas par bērnu tiesībām ieviešanas pasākumi (4. pants, 42. pants un 44. panta 6. daļa)" un Vispārējie komentāri Nr. 14 (2013) "Bērna tiesības uz to, ka viņa vai viņas interesēm tiek piešķirta prioritāra nozīme (3. panta 1. daļa)".

²¹ ANO Bērnu tiesību komiteja, Vispārējie komentāri Nr. 14 (2013) par bērna tiesībām uz to, ka viņa vai viņas interesēm tiek piešķirta prioritāra nozīme (3. panta 1. daļa), 6. rindkopa, 22 Turpat, 34. rindkopa.

²³ ANO Bērnu tiesību komiteja, Vispārējie komentāri Nr. 5 (2006) par "Bērna tiesībām uz aizsardzību pret miesas sodu un citām nežēlīga vai pazemojoša soda formām (cita starpā 19. pants, 28. panta 2. daļa; 37. pants)", 26. rindkopa.

04

pārvarot izplatītākos ieviešanas šķēršļus

Cilvēki bieži baidās, ka, ieviešot miesas soda aizliegumu, biežāk pieredzēsim gadījumus, kad vecāki tiek notiesāti un ģimenes tiek šķirtas. Tas var novest pie pretestības tiesiskajām un sociālajām reformām un nevēlēšanās ziņot par iespējamiem vai identificētiem vardarbības gadījumiem ģimenē. Nepieciešams veikt pasākumus, lai iedrošinātu ziņošanu un uzlabotu bērnu, vecāku, citu aprūpētāju un visu cilvēku, kuri strādā ar bērniem, izpratni par aizliegumu kā par izglītojošu, nevis sodošu līdzekli.

4.1 NOSTIPRINOT IZPRATNI PAR AIZLIEGUMU ĢIMENĒ

Cilvēki, kuri pretojas miesas soda aizliegšanai ģimenē, bieži norāda, ka tas novedīs pie biežākiem gadījumiem, kad vecāki tiek notiesāti vai ieslodzīti, bet bērni – nodoti ārpusģimenes aprūpē. Taču valstīs, kurās aizliegums jau ir ieviests, nav gūti nekādi pierādījumi šādām bažām. Par spīti pierādījumu trūcumam, bailes no aktīvākas vecāku notiesāšanas aizlieguma rezultātā var būtiski kavēt reformas īstenošanu.

Turklāt bērnu miesas sods ietekmē cilvēkus ļoti personīgā līmenī. Daudzi cilvēki tika sisti bērnībā, un daudzi vecāki ir situši saviem bērniem, tādēļ mēs nevēlamies domāt sliktu ne par saviem vecākiem, ne par savām bērnu audzināšanas prasmēm. Tas var traucēt līdzcieņīgam, loģiskam un tiesībās balstītam skatījumam uz šo jautājumu. Daudzās valstīs miesas sods joprojām ir dziļi iesakņojusies tradicionālā prakse – paradums, kas tiek nodots no paaudzes paaudzē kā daļa no bērnu audzināšanas kultūras, turklāt dažos gadījumos pamatojot to arī ar reliģiskiem apsvērumiem. Līdz ar to, metot izaicinājumu vecāku vai citu aprūpētāju “tiesībām” vai “pienākumam” izmantot miesas sodu, dažkārt varam sastapties ar ievērojamu pretestību.

Izstrādājot stratēģiju aizlieguma ieviešanai mājās, vienmēr jāņem vērā iepriekšminētie apsvērumi.²⁴ Turpinājumā apsvērti svarīgi tiesību aizsardzības līdzekļi un pieejas, kas var veicināt labāku izpratni un zināšanas par aizliegumu, kā arī palielināt cilvēku atbalstu aizliegumam un sekmēt pārmaiņas attieksmē un rīcībā saistībā ar vardarbību bērnu audzināšanā.

4.1.1 IZPRATNES VEICINĀŠANAS KAMPAŅAS

Izpratnes veicināšana ir svarīgs elements, lai panāktu vienprātīgu atbalstu tiesiskajam regulējumam un panāktu uzvedības izmaiņas un sabiedriskās pārmaiņas. Tostarp jāinformē cilvēki un kopienas par tiesisko ietvaru, miesas soda ietekmi, pozitīvas bērnu audzināšanas ieguvumiem un vecākiem un bērniem pieejamajiem atbalsta pakalpojumiem. Vairākās valstīs, kurās tiek ieviests pilnīgs aizliegums, identificēti vairāki izpratnes veicināšanas aktivitāšu elementi, kas ir īpaši noderīgi, lai veicinātu izpratni un atbalstu jaunajam tiesiskajam regulējumam un mainītu rīcību. Kampaņām jābūt pakāpeniskām, ilgstošām un jāuzrunā plaša mērķauditorija. Lai mainītu senu attieksmi un prakses, nepieciešams liels darbs, tādēļ nepieciešami atbilstoši plāni un finansējums, lai būtu iespējams veikt ilgstošas un atkārtotas aktivitātes, kas mācās no iepriekšējām kampaņām un iniciatīvām un pārbauda to rezultātus.²⁵

²⁴ Biežāk uzdotie jautājumi un iebildumi pret miesas soda aizliegumu ģimenē skatīti bukletu sērijā, kas pieejama vairāk nekā desmit valodās: Globālā iniciatīva vispārējai bērnu miesas sodu izbeigšanai & Glābiet bērnus, Zviedrija (2017), Aizliedzot visu bērnu miesas sodu: Atbildes uz biežāk uzdotajiem jautājumiem

²⁵ Piemēram skatīt: https://www.unicef.org/cbsc/index_42352.html un Miesas sods Baltijas jūras reģionā, nacionālais konsultatīvais ziņojums, Igaunija, 2017. gada 15.-17. novembris. Konsultācijas Zviedrijā, 2017. gada maijs.

Kampaņām jāmotivē vecāki un aprūpētāji, veicinot izpratni par miesas soda negatīvo ietekmi uz bērnu veselību un attīstību. Lai panāktu izmaiņas attieksmē un rīcībā, liela uzmanība jāpievērš arī informācijai par pozitīvām bērnu audzināšanas metodēm un nevardarbīgu audzināšanas stratēģiju ieguvumiem, šādi atbalstot bērnu veselīgu attīstību, samazinot stresu un nostiprinot vecāku-bērnu attiecības.

Efektīvās kampaņās jārunā arī par miesas soda attaisnošanu, pamatojoties uz kultūras vai reliģiskiem apsvērumiem, tostarp izmantojot pierādījumus un pētījumus, kā arī kultūras un reliģijas argumentus, lai atspēkotu nepareizus pieņēmumus, attieksmes un pārliecības. Tāpat kampaņām jābudina uz aktīvu rīcību, kā tas tika panākts kampaņā "Redzi. Dzirdi. Paziņo", kas tika īstenota piecās Eiropas valstīs, iedrošinot un mudinot cilvēkus pamanīt vardarbības pazīmes un rīkoties.

Pirms un pēc tiesiskā regulējuma reformas publiskajām izglītošanas aktivitātēm, kas vērstas uz vecākiem un bērniem, jāuzsver aizlieguma mērķis un tas, kā aizliegums tiks ieviests. Lai atspēkotu bieži izplatītās bažas par to, ka aizliegums novedīs pie lielāka skaita gadījumu, kad vecāki tiek notiesāti, jāuzsver turpinājumā norādītais.

Bērnu miesas soda ģimenē aizliegšanas galvenais mērķis ir profilaktiska rakstura, proti, novērst vardarbību pret bērnu, mainot attieksmi un praksi, uzsverot bērnu tiesības uz vienlīdzīgu aizsardzību pret vardarbīgu uzbrukumu un veicinot pozitīvas, nevardarbīgas bērnu audzināšanas metodes.

Vienlīdzīga bērnu aizsardzība nozīmē to, ka vardarbīgs uzbrukums bērnam tiks uzskatīts par noziedzīgu nodarījumu tādos pašos gadījumos kā tad, ja uzbrukums būtu vērsts pret pieaugušo. Taču, paredzot kriminālatbildību par vecāku īstenotu miesas sodu, vecāki ne vienmēr tiek automātiski un bieži notiesāti. Tas vien retu reizi ir bērnu interesēs, jo bērni ir cieši saistīti vecākiem un atkarīgi no viņiem. Notiesāšana jāveic vienīgi gadījumos, kad tas ir vienīgais veids, kā aizsargāt bērnu.

Lai gan vardarbīgi uzbrukumi vieglā formā, kad pieaugušie uzbrūk pieaugušajiem, pašsaprotami ir prettiesiski, tie reti nonāk līdz tiesai mazsvarīguma principa dēļ (tiesiskais regulējums neskata mazsvarīgas lietas). Vardarbīgi uzbrukumi vieglā formā bērniem, visticamāk, tiesās nonāks vēl retāk, jo šajās lietās būs grūti iegūt piemērotus pierādījumus. Tas, ka vardarbīgus uzbrukumus dēvējam par "vieglas formas", tos nepadara nenozīmīgus, un tos nevajag ignorēt vai uzskatīt par tiesiskiem; tas nozīmē, ka reakcijai jābūt izglītojošai, pozitīvai un atbalstošai, nevis negatīvai un sodošai.

Noteiktos gadījumos, kad citas atbalstošas darbības

nebūs sasniegušas mērķi un bērna ievietošana ārpusģimenes aprūpē vai vecāka notiesāšana ir nepieciešama, lai pasargātu bērnu no apdraudējuma, šāds tiesiskais regulējums ļaus vieglāk aizsargāt bērnu, jo likumpārkāpējs vairs nevarēs atsaukties uz tiesisko regulējumu, kas atļauj noteiktu vardarbību pret bērnu. Tas ietver "saprātīga soda" tiesisko aizsardzību un likumus, kas nodrošina vecākiem un citiem aprūpētājiem "tiesības laboties".

PIEMĒRI

Zviedrijā tika īstenota plaša valdības finansēta kampaņa gan pirms, gan pēc tiesiskā regulējuma reformas 1979. gadā. Kampaņas ietvaros katrā mājsaimniecībā tika nogādāta brošūra. Informācija tika publiskota arī uz piena pakām, lai šādi veicinātu bērnu un pieaugušo izpratni un iedrošinātu diskusiju ģimenē. Kampaņas rezultātā tika panākta augsta sabiedrības izpratne par tiesisko regulējumu. Līdz 1981. gadam vairāk nekā 90% zviedru ģimeņu zināja par miesas soda aizliegumu.²⁶

Labākai izpratnei par bērnu tiesībām uz brīvību no vardarbības, apdraudējumu, ko rada vardarbības pielietojums, un pieejamajām pozitīvajām alternatīvām vajadzētu novest pie mazākas iecietības sabiedrībā pret vardarbību pret bērniem. Līdz ar to dažās valstīs, kurās aktīvi ieviests aizliegums, redzams lielāks skaits ziņojumu par vardarbīgu apiešanos ar bērniem, it īpaši gadījumos, kad aizliegums apvienots ar pienākumu ziņot. Lielāks skaits ziņojumu ļauj sociālajam dienestam un bērnu aizsardzības institūcijām aktīvāk atbalstīt ģimenes, kurām nepieciešama palīdzība, taču tas ne vienmēr noved pie lielāka skaita lietu, kas nonāk tiesā.

Zviedrijā pēc aizlieguma ieviešanas pieauga ziņojumu skaits par vardarbīgu apiešanos ar bērniem, taču lielākā daļa šo gadījumu atbilda vieglas formas vardarbīga uzbrukuma kategorijai. Tas nozīmē, ka bērni, kuriem draudēja vardarbības risks, tika identificēti, iekams tika pieredzēts nopietns ievainojums.²⁷ Patiesību sakot, aizlieguma rezultātā tiesā nenonāk lielāks skaits lietu, turklāt saskaņā ar pētījumiem vecāki tikuši notiesāti tikai gadījumos, kad pastāvējuši nepārprotami pierādījumi par bērnam nodarītajām sāpēm atbilstoši Kriminālkodeksam. Nekas neliecina arī par to, ka pēc aizlieguma pieņemšanas miesas soda dēļ lielāks skaits bērnu nonāktu alternatīvajā aprūpē.²⁸

IZPRATNES VEICINĀŠANA NESEN IECEĻOJUŠAJIEM BĒRNIEM UN VECĀKIEM

Valstīs, kurās panākta izteikta sabiedrības vienprātība un atbalsts miesas soda aizliegumam tiesiskajā regulējumā, varētu nāktied vēlreiz apsvērt savas stratēģijas un nākt klajā ar jauniem veidiem, kā uzrunāt nesen ieceltojus bērnus un vecākus. Sniegtajā

26 Modig, C. (2009), Nekad nepieļaut vardarbību – Trīsdesmit gadi, kopš Zviedrijā aizliedza miesas sodu, Glābiet bērnus, Zviedrija, Zviedrijas veselības un sociālo lietu ministrija.

27 Durrant, J. (2000), Paaudze bez pēšanas: miesas soda aizlieguma ietekme Zviedrijā, Glābiet bērnus.

28 Leviner, Pernilla, Zviedrijā noteiktais bērnu fiziskās sodīšanas aizliegums – tiesiskās sekas, ieviešana un izaicinājumi, prezentācija, Stokholma, 2017. gada 8. maijs, citēts Nacionālajā

informācijā jāņem vērā atšķirības kultūrā, uzskatos par bērniem un vardarbību, lai šī informācija ne vien veicinātu izpratni par tiesisko regulējumu, bet arī iedrošinātu pakāpeniskas izmaiņas attieksmē un praksē. Migrantiem un patvēruma meklētājiem ir laba iespēja mainīt attieksmi un rīcību starp līdzīgas izcelsmes un kultūras cilvēkiem.

PIEMĒRI

Somijas pieredze liecina, ka informācijas sniegšana var dot rezultātus, ja līdztekus sniedz arī konsultācijas un padomus, kā izmantot šo informāciju ikdienas ģimenes dzīvē.²⁹

Zviedrijā tīmeklī bāzēta jauniešu klīnika, kuru administrē Stokholmas apgabala padome, satur tiešsaistē pieejamu informāciju piecās izplatītākajās migrantu un patvēruma meklētāju valodās. Sadarbībā ar Zviedrijas Jaunatnes un pilsoniskās sabiedrības aģentūru saistībā ar šo tīmekļa lapu tiek izstrādāti arī apmācību kursi.³⁰

4.1.2 MEDIJU IZMANTOŠANA PUBLISKĀ

DISKURSA IETEKMĒŠANAI

Daudzi žurnālisti un mediji aktīvi ziņo par jautājumiem, kas saistīti ar ģimeni, tostarp vardarbību ģimenē, bērnu un sieviešu tiesībām un ģimenes un bērnu audzināšanas mainīgo nozīmi mūsdienu sabiedrībā. Žurnālisti bieži cieši sadarbojas ar pilsonisko sabiedrību, uzņemoties izpratnes veicināšanas, informācijas sniegšanas un izglītošanas pienākumus.

Pieredze Baltijas jūras reģionā liecina, ka mediji var būt ļoti nozīmīgi, ietverot bērnu aizsardzības tematus publiskajā debatē, tostarp nodrošinot informāciju par miesas soda aizliegumu un pozitīvām bērnu audzināšanas metodēm. Dažās valstīs mediju ziņas par pārkāpumiem pret bērnu tiesībām institūcijās palīdzējušas izdarīt sabiedrisku spiedienu uz valsts aģentūrām, lai tās pildītu savus pienākumus, gādājot par bērnu drošību.

Valstīm, kuras plāno ieviest aizliegumu vai meklē iespējas, kā to izdarīt efektīvāk, vajadzētu nodrošināt, ka to aģentūras efektīvi koordinē darbu ar atbalstošiem žurnālistiem. Tas var palīdzēt veicināt jautājuma atpazīstamību un informēt vecākus un bērnus par aizliegumu, uzsverot, ka aizlieguma mērķis ir izglītojošs, nevis sodošs. Svarīgi identificēt svarīgākos gadījumus un stāstus, kas piesaista sabiedrības uzmanību, kā arī pienācīgi informēt žurnālistus par tiesisko regulējumu, pētījumiem par miesas soda negatīvo ietekmi un pozitīvām alternatīvajām disciplinēšanas metodēm. Tāpat svarīgi iesaistīt žurnālistus un medijus, kas ir populāri starp grūti sasniedzamām mērķgrupām, tostarp minoritātēm, un nodrošināt, ka viņiem tiek sniegta ne vien pareiza, bet arī vajadzībām pielāgota informācija.

Mediji var nodrošināt arī platformu publiskajām debatēm, piemēram, sabiedriskajās un politiskajās debatēs, kurās politiķi, akadēmiķi, profesionāļi un iedzīvotāji var kopīgi apspriest attiecīgos jautājumus. Tas var būt nozīmīgs līdzeklis, lai iesaistītu iedzīvotājus tēmas attīstībā.

Medijos var atspoguļot un pastiprināt arī bērnu balsi un viedokli. Nepieciešams izstrādāt platformas, kurās nemitīgi var izmantot viedokli, kuru pauduši atšķirīgas izcelsmes bērni un jaunieši ar atšķirīgām iespējām pārstāvēt dažādas bērības pieredzes. Bērni var aktīvi radīt savu mediju saturu un ziņas, kas var palīdzēt panākt to, ka viņu sniegums ir jēgpilns un pareizs.

Uzmanība vienmēr jāpievērš ētiskam mediju darbam, kā arī datu un privātuma aizsardzībai, apspriežot medijos miesas sodu un it īpaši aizsargājot bērnu un profesionāļu identitāti.

4.1.3 SADARBĪBA AR KOPIENĀM UN TICĪBAS ORGANIZĀCIJĀM

Sadarbība ar kopienas tīkliem var nodrošināt izglītošanas un izpratnes veicināšanas iespējas. Vecāku atbalsta grupām, vietējiem kopienu līderiem un reliģiskajiem vadoņiem var būt liela nozīme kopienu atbalstā, atsakoties no miesas soda un izmantojot pozitīvākas un uz līdzdalību balstītas bērnu audzināšanas metodes. Viņi var izmantot savu vietu kopienā, lai sadarbotos ar citiem un palīdzētu mainīt attieksmi un prakses, kas var būt dziļi iesakņojušās kultūrā un tradīcijās. Tāpat viņi var aktīvi izvērtēt tiesiskā regulējuma reformas ietekmi.

Arvien vairāk reliģisko kopienu un organizāciju aktīvi strādā, lai izskaustu jebkādu vardarbību bērnu audzināšanā, tostarp apstrīdot cilvēkus, kas izmanto savus svētos tekstus un mācības, lai attaisnotu vardarbību. Tādas pamatvērtības kā līdzcietība, līdzvērtība, miers un nevardarbība ir universālas lielākajā daļā pasaules reliģiju. Kioto deklarāciju – Vairāku reliģiju apņemšanās izbeigt vardarbību pret bērniem – izstrādāja visu ticību reliģiskie vadoņi un pieņēma koalīcijas “Reliģijas mieram” pasaules asamblejā 2006. gadā.³¹ Deklarācija aicina valdības aizliegt un izskaust visa veida vardarbību pret bērniem, tostarp miesas sodus.

Izmantojot reliģiju atbalstu miesas soda izbeigšanai, iespējams veiksmīgāk īstenot miesas soda aizliegumu mājās. Svarīgi iesaistīt visās izpratnes veicināšanas kampaņās atbalstošus reliģiskos līderus kā partnerus, lai konsultētos ar viņiem par labākajām pieejām viņu ticības tradīcijā un atrastu iespēju izmantot viņu ietekmi un komunikācijas prasmes, vadību un zināšanas. Pieejama vadība arī tiem, kas sadarbojas ar reliģiskajām kopienām vai strādā atsevišķu vai vairāku reliģiju kopienās, lai aizliegtu un izskaustu bērnu miesas sodus.³²

29 Bērība bez vardarbības: Miesas soda izskausana Baltijas jūras reģionā, Nacionālais konsultatīvais ziņojums, Somija, 2017. gada 19.-20. jūnijs.

30 Florin, Ola, Viriešu vardarbības pret sievietēm novēršana un ietekme uz bērnu tiesībām, Veselības un sociālo lietu ministrija, prezentācija, Stokholma, 2017. gada 10. maijs.

31 Skatīt <https://www.unicef.org/violencestudy/pdf/Final%20Declaration%20VAC-28%20Aug-Kyoto.pdf>.

32 Skatīt <http://churchesfornon-violence.org/> vai <https://endcorporalpunishment.org/>

4.1.4 SKAIDRA VADĪBA UN APMĀCĪBA TIEM, KAS STRĀDĀ AR BĒRNIEM VAI TO LABĀ

Lai aizliegums sasniegtu mērķi (apturētu vecākus izmantot vardarbīgus vai citādi nežēlīgus vai pazemojošus sodus, izmantojot atbalstošas un izglītojošas, nevis sodošas iniciatīvas), nepieciešama skaidra vadība un pamācības. Visām amatpersonām un profesionāļiem, kas strādā ar bērniem un ģimenēm vai to labā, nepieciešami padomu un apmācības par aizlieguma mērķi, kā arī to, kā ieviest aizliegumu bērnu interesēs. Tas attiecas uz:

- politikas veidotājiem;
- veselības, izglītības un sociālās aprūpes profesionāļiem;
- policijas, kriminālvajāšanas un tiesas iestāžu darbiniekiem.

Katrai grupai nepieciešama īpaša vadība, nosakot tās uzdevumu aizlieguma ieviešanā mājās. Vadības ietvaros jāuzsver aizlieguma mērķis, bērnu tiesības uz vienlīdzīgu aizsardzību, pozitīvas reakcijas nepieciešamība un ierobežotība, lai atbalstītu ģimenes, kurām nepieciešama palīdzība, kā arī īpaši jāpaskaidro, ka bērna šķirams no ģimenes tikai galējas nepieciešamības gadījumā, kad tas ir bērna interesēs un izskatāms tiesas ceļā.

4.2 VEICINOT ZIŅOŠANU UN PĀRSŪTĪŠANU

Profesionāļi, kuri strādā ar bērniem un ģimenēm, bieži satraucas, ka zaudēs savu klientu uzticību, ja ziņos par iespējamiem vai identificētiem gadījumiem, kad izmantots miesas sods, vai tas radīs papildu stresu ģimenē, kura ir nonākusi grūtā situācijā.

Paši bērni, ģimenes locekļi un sabiedrības locekļi (piemēram, kaimiņi) var nevēlēties ziņot par miesas soda izmantošanu, jo baidās no nezināmas procedūras, ģimenes izšķiršanas riska, vecāka notiesāšanas vai tā, ka viņus uzskatīs par ziņotājiem. Dažkārt šīs bailes var liegt pašiem vecākiem vai aprūpētājiem atklāti runāt un meklēt palīdzību, lai mainītu savu rīcību, it īpaši valstīs, kurās miesas sods ir aizliegts un tā izmantošana saistās ar sociālu stigmatu.

Igaunijā aptaujātie jaunieši aprakstīja vairākus faktorus, kas attur bērņus ziņot par miesas sodu mājās:

- Bailes, ka viņi tiks izņemti no ģimenes. Bērni bieži vien labāk pieņem zināmu vardarbību, nevis riskē ar atšķiršanu no ģimenes. Tādēļ daudzi bērni nestāsta saviem draugiem, skolotājiem vai sociālajiem darbiniekiem, ka mājās pieredzējuši vardarbību. Dažkārt bērni pat nestāsta kādam no vecākiem, ka otrs vecāks bijis vardarbīgs, jo bērni nevēlas tikt sodīti.
- Bailes, ka viņu pieredze nebūs konfidenciāla. Jauniešiem nenākas viegli uzticēties skolotājiem, sociālajiem darbiniekiem vai psihologiem skolā, jo viņi baidās, ka šie profesionāļi neievēros konfidencialitāti saistībā ar viņu pieredzi.

- Ar miesas sodu saistās kauns, kas liedz atklāti diskutēt par bērna pieredzi un tās ietekmi uz bērnu. Bērni bieži kaunas ne tikai tādēļ, ka bijuši miesas soda upuri, bet arī par savu vecāku uzvedību un to, kā tas varētu likt izskatīties viņiem un visai ģimenei.

Bērniem vajadzētu zināt, ka vecāki nedrīkst viņiem sist, tādēļ bērni jāiedrošina runāt par to konfidencialos apstākļos un meklēt palīdzību. Viņiem jāzina, ka viņu pienākums nav glabāt noslēpumus un ka viņu vecākiem pieejami atbalsta pakalpojumi, kuru rezultātā bērni nav jāizņem no ģimenes un vecāki nav jāšodas.

Uz profesionāļiem un amatpersonām attiecas konfidencialitātes noteikumi, taču viņiem ir arī pienākums aizsargāt bērņus no vardarbības un daudzās valstīs ir noteikts pienākums ziņot un atļauja pārkāpt konfidencialitāti. Amatpersonām un profesionāļiem tas viss skaidri jāizstāsta bērniem, informējot par to, kā viņi rīkosies ar iegūto informāciju saskaņā ar bērnu interesēm.

Baltijas jūras reģionā ziņošanu un informācijas nodošanu par aizdomīgiem vai identificētiem miesas soda gadījumiem sekmējušas obligātas ziņošanas prasības un pieejami nacionāla līmeņa bezmaksas uzticības tālruņi.

4.2.1 OBLIGĀTA ZIŅOŠANA AIZDOMU GADĪJUMĀ PAR VARDARBĪBAS IZMANTOŠANU

Obligāta ziņošana par zināmiem vai aizdomīgiem gadījumiem, kad pret bērnu pielietota vardarbība, ļauj agrīni identificēt gadījumus, kad bērns pakļauts kaitējumam, jo citādi šādi gadījumi varētu arī nenonākt to varas iestāžu redzeslokā, kurām ir pilnvaras ierobežot un aizsargāt bērnu. Tāpat obligātā ziņošana apstiprina visu pieaugušo ētisko pienākumu rūpēties par bērniem un aizsargāt viņus pret varmācību un kaitējumu, palīdzot radīt kultūru, kura ir vairāk orientēta uz bērniem un mazāk iecietīga pret varmācību un vardarbību pret bērniem.

Ziņojumi parasti ir balstīti uz aizdomām; katra iedzīvotāja pienākums nav pieņemt lēmumu vai spriest par problēmas raksturu vai to, kas darāms lietas labā. Sociālie darbinieki ir apmācīti iegūt pierādījumus un izvērtēt lietu, lai pieņemtu atbilstošu lēmumu saskaņā ar bērnu interesēm. Visiem iesaistītajiem jāsaprot, ka ziņojums automātiski nenoved pie ģimenes sodīšanas, taču tas ir nepieciešams solis, lai sistēma strādātu pareizi un efektīvi.

PIEMĒRI

Dažādas valstis obligātās ziņošanas pienākumu ievieš dažādos veidos. Pienākumu ziņot var noteikt tikai amatpersonām un profesionāļiem vai arī visiem iedzīvotājiem, kā arī tas var attiekties uz dažādiem bērnu riska un apdraudējuma līmeņiem. Piemēram, Igaunijas Bērnu aizsardzības likums nosaka pienākumu visiem iedzīvotājiem ziņot varas iestādēm, ja viņi uzzina par kādu bērnu, kuram "draud

briesmas” (kad risks dzīvībai vai veselībai ir akūts un pastāv pamats uzskatīt, ka bērns saskaras ar konkrētu apdraudējumu) vai kuram “nepieciešama palīdzība” (tas plašāk ietver visus gadījumus, kad bērna drošība, labklājība un attīstība ir apdraudēta).

Ziņojumus var iesniegt sociālajam dienestam (mazāk svarīgajos gadījumos) vai policijai, un valstis šo sadalījumu organizējušas dažādos veidos. Zviedrijā ziņojumi parasti tiek iesniegti sociālajam dienestam, kas izmeklē lietu un pieņem lēmumu, vai ziņot par lietu policijai, lai tā veiktu tiesībsardzības iestādes izmeklēšanu. Ja iespējams, lēmumu pieņem multidisciplināra un starpaģentūru komanda Barnahus centrā. Igaunijā sociālajiem darbiniekiem desmit dienu laikā pēc ziņojuma saņemšanas jāpieņem lēmums, vai uzsākt sociālā darba lietā izmeklēšanu.

Visbeidzot neziņošanas gadījumos var piespriest vai nepiespriest sankcijas. Lai ievērotu pakalpojumu nodrošināšanas standartus darbā ar ģimenēm, kurām nepieciešama palīdzība, ieteicams piemērot sankcijas amatpersonām un profesionāļiem, kuri nav pildījuši pienākumu ziņot. Sankcijas nevar piemērot iedzīvotājiem, kuru nav pildījuši šo pienākumu, kā tas ir Igaunijas gadījumā.

2017. gadā Igaunijā aptuveni 40% ziņojumu par bērniem, kuriem nepieciešama palīdzība vai kuri tiek apdraudēti, sagatavoja amatpersonas un profesionāļi, piemēram, policisti, sociālie darbinieki vai bērnudārza personāls, lai gan arī kaimiņi ziņoja par aizdomām par nepietiekamu uzturu.³³

APGŪTĀS MĀCĪBAS

Pierādīts, ka obligātas ziņošanas pienākums palīdzējis lielākam skaitam lietu nonākt valsts aģentūru un pakalpojumu sniedzēju redzeslokā. Daudzās valstīs novērota tendence, ka ziņojumu un līdz ar to ierosināto lietu skaits pieaug pirmajos gados pēc obligātā ziņošanas pienākuma ieviešanas, taču vēlāk atkal krītas. Līdz ar to nepieciešams attiecīgi plānot darbību un pienācīgi sagatavoties ziņošanas pienākuma ieviešanai, lai atbalstītu pakalpojumu sniegšanu un reaģēšanu uz ienākošajiem ziņojumiem. Tas ietver budžeta līdzekļu piešķiršanu, attiecīgu amatpersonu un profesionāļu pieņemšanu darbā, kā arī apmācību nodrošināšanu.

4.2.2 NACIONĀLIE UZTICĪBAS TĀLRUŅI

Uzticības tālrūņus iespējams integrēt sociālo pakalpojumu sniegšanā, lai nodrošinātu bezmaksas un pieejamu pirmās saskarsmes punktu bērniem, vecākiem, profesionāļiem un citiem, kas meklē palīdzību saistībā ar miesas sodu un cita veida vardarbību ģimenē. Šie dienesti nodrošina konfidenciālus pakalpojumus, parasti sniedzot informāciju, atbalstu, vadību un ziņas par tālāko rīcību.

Bezmaksas nacionāla līmeņa uzticības tālrūņiem ir daudz un dažādu priekšrocību. Tie ir plaši pieejami ģeogrāfiskā seguma ziņā, turklāt cilvēki tos var atļauties, jo nauda nav šķērslis piekļuvei šiem pakalpojumiem. Tie sniedz ērtu un tūlītēju piekļuvi pareizai informācijai, padomiem un atbalstam, it īpaši diennakts (24/7) pakalpojumu gadījumā, turklāt šo pakalpojumu sniegšanas laikā klients nesaņem nekādus pārmetumus, pakalpojumi ir konfidenciāli un dažkārt arī anonīmi. Svarīgi arī tas, ka šos pakalpojumus var izmantot kā vārteju uz citiem pakalpojumiem, tostarp konsultācijām, veselības aprūpi vai ārkārtas palīdzību.

Uzticības tālrūņiem jāsniedz atbilstoša un kultūras ziņā piemērota informācija, sekmējot vienlīdzīgu pieeju pakalpojumiem un īpašu uzmanību pievēršot neaizsargātiem bērniem un pieaugušajiem, kā arī cilvēkiem ar jebkāda veida traucējumiem.³⁴

APGŪTĀS MĀCĪBAS

- Bērni un vecāki izmanto pakalpojumus, kuriem uzticas un uzskata par jēgpilniem.
- Viegli pieejams nacionālais uzticības tālrūnis nodrošina vienkāršu piekļuvi informācijai, padomiem un sūdzību mehānismiem bērniem, vecākiem un profesionāļiem. Līdz ar to uzticības tālrūņa efektīva integrācija nacionālajā bērnu aizsardzības sistēmā palīdz veicināt bērnu aizsardzību.
- Īpaši svarīga ir kvalitātes pārbaude, tostarp pareizo cilvēku pieņemšana darbā, personāla un brīvprātīgo apmācības un uzraudzība, kā arī pakalpojumu pārraudzība un izvērtēšana.
- Anonimitāte var iedrošināt ziņot bez bailēm par apkaunojumu, stigmatizāciju vai nelabvēlīgām sekām. Bērnu uzticības tālrūnis Igaunijā noskaidrojās, ka bērni vai kaimiņi, kas bijuši liecinieki vardarbībai pret bērniem, parasti nevēlas norādīt savu vārdu. Ārkārtas gadījumos uzticības tālrūņa personāls informētu policiju, kas varētu nekavējoties doties uz viņu mājvietu.
- Uzticības tālrūņus var vairāk izmantot padomiem un informācijas ieguvei, nevis ziņošanai par vardarbību. Saskaņā ar datiem, kas iegūti nesen veiktā pētījumā Zviedrijā, lai gan uzticības tālrūnis tiek bieži izmantots, tikai 1,6% vardarbībā cietušo bērnu ziņo par vardarbību, izmantojot anonīmu uzticības tālrūni (par vardarbību biežāk ziņo kādam draugam, bet pēc tam – mātai vai brālim).
- Uzticības tālrūņiem jābūt informētiem par lietotāju aktuālajām vajadzībām un jābūt inovatīviem, nodrošinot iespēju piepildīt šīs vajadzības. Līdz ar to jēdziens “uzticības tālrūnis” tiek lietots plašākā nozīmē, jo tradicionālie uzticības tālrūņi paplašina savus pakalpojumus, iekļaujot arī citas platformas, tostarp tiešsaistes lapas, e-pastu un īsziņas.

³³ Eve Liblik, Sociālās apdrošināšanas padome, Nacionālās konsultācijas, Igaunija, Narva, 2017. gada 16. novembris.

³⁴ Sociālās politikas izvērtējuma un pētniecības dienests (Superu). Kas ir zināms par sociālās nozares bezmaksas uzticības tālrūņu efektivitāti? Īss uz pierādījumiem balstīts literatūras pārskats, 2018. gada februāris.

05

reaģējot uz miesas soda gadījumiem

Vieni no bērnu aizsardzības sistēmas svarīgākajiem mērķiem ir ģimenes vienotības saglabāšana un šķiršanas novēršana. Ja ģimenē tiek identificēta miesas soda izmantošana, bērna intereses vislabāk ievērot, sniedzot vecākiem atbalstu mainīt rīcību un atjaunojot vai uzlabojot ģimenes spēju rūpēties par bērnu. Ja bērns nevar palikt ģimenē, neciešot smagu kaitējumu, prioritāra uzmanība jāpievērš tieši bērna interešu izvērtējumam un ievērošanai. Bērna intereses jānosaka katrā lietā atsevišķi, ņemot vērā bērna konkrētos apstākļus.

5.1 BĒRNU LĪDZDALĪBA PAKALPOJUMU IZSTRĀDĒ UN REAĢĒŠANĀ UZ AIZDOMĪGIEM GADĪJUMIEM

Konvencijas par bērna tiesībām 12. pantā noteiktas bērnu tiesības tikt uzklausītiem. Šī norma sniedz bērniem tiesības izteikt savus uzskatus un panākt, ka visās lietās, kas skar bērnus, viņu uzskatiem tiek piešķirta pienācīga nozīme atbilstoši vecumam un brieduma pakāpei. 12. pantu uzskata par vienu no Konvencijas vadošajiem principiem, kas ir īpaši svarīgs visu citu tiesību interpretācijā un īstenošanā. Pantā atzīts, ka bērni ir savas dzīves un pieredzes eksperti, un tas attiecas uz sociāli politisku līdzdalību, kā arī tiesvedības un administratīvajiem procesiem, kas skar bērnu. Tiesvedības un administratīvajos procesos jāizmanto bērniem piemērotas komunikācijas un izjautāšanas metodes, tostarp nodrošinot bērniem draudzīgu vidi.

Sociāli politiskas iesaistes kontekstā bērni var aktīvi iesaistīties procesā, kurā izstrādā pakalpojumus un reaģēšanas procedūru lietās, kurās notikusi vardarbība ģimenē. Šāda bērnu līdzdalība rūpīgi jā sagatavo, nodrošinot, ka tiek ievērotas drošības prasības, lai izvēlētos piemērotākās metodes dažādu vecumu

bērniem ar atšķirīgu brieduma pakāpi un spēju izteikties. Šī mērķa sasniegšanai var izmantot teātri, mākslu, gleznošanu, īsfilmu sagatavošanu vai digitālu stāstu stāstīšanu.

PIEMĒRS

Zviedrijas Bērnu ombuds strādā ar metodi, kuru dēvē par “Jaunajiem runātājiem”³⁵ veicot intervijas un grupu diskusijas ar bērniem dažādās situācijās, tostarp par vardarbību. Bērnu ombuds sadarbībā ar bērniem ir izstrādājis bērniem draudzīgu mājaslapu “Koll pa Soc”,³⁶ kas sniedz bērniem draudzīgu informāciju par viņu tiesībām, paskaidro, kā sazināties ar sociālo dienestu, izskaidro sociālā dienesta nozīmi un attiecināmos tiesību aktus, tostarp miesas soda aizliegumu tiesiskajā regulējumā.

BĒRNU UN JAUNIEŠU REKOMENDĀCIJAS BALTIJAS JŪRAS REĢIONĀ ³⁷

- Bērni vēlas labāku piekļuvi kvalitatīvai informācijai par vardarbības novēršanu, savām tiesībām un vietām, kurās vajadzības gadījumā vērsties pēc palīdzības. Šim mērķim piemērotas ir interaktīvas mājaslapas un īpaša vieta tuvu skolai vai citām vietām, kurās bērni pavada laiku.

³⁵ Skatīt <https://www.barnombudsmannen.se/young-speakers/om-unga-direkt/>.

³⁶ Skatīt <https://kollpasoc.se/>.

³⁷ Bērni bez vardarbības: Miesas soda izskaušana Baltijas jūras reģionā, Nacionālais konsultatīvais ziņojums, Zviedrija, 2017. gada 8.-10. maijs, 22.-24. lpp; Bērni bez vardarbības: Miesas soda izskaušana Baltijas jūras reģionā, Nacionālais konsultatīvais ziņojums, Igaunija, 2017. gada 15.-17. novembris.

- Sociālajiem darbiniekiem un citiem profesionāļiem jābūt aktīvākiem un jāuzrunā bērni, kuri, pēc viņu domām, mājās cieš no vardarbības, lai palīdzētu bērniem runāt par šo problēmu.
- Skolēni vēlētos iespēju jebkurā laikā anonīmi sazināties ar sociālo darbinieku. Tas palīdzētu samazināt bažas un nenoteiktību par to, kā atklāta runāšana par vardarbību mājās varētu ietekmēt ģimeni.
- Bērniem jātiek aktīvāk un sistemātiskāk iesaistītiem, pieņemot lēmumus, kas skar pašus bērnus. Temati, kas skar vardarbību pret bērniem un efektīvu komunikāciju ar bērniem, jāiekļauj akadēmiskajā un darba apmācībā visiem profesionāļiem, kas strādā ar bērniem un ģimenēm, tostarp sociālajiem darbiniekiem, skolotājiem un psihietriem.
- Skolotājiem un dienas centru personālam jāsak runāt ar bērniem par miesas sodu jau ļoti agrā vecumā mazu bērnu centros, bērnudārzos un sākumskolās.
- Jāizveido grupu programmas bērniem, kas pieredzējuši dažādu veidu vardarbību, jo bērni ir pieraduši pavadīt laiku dažādās bērnu grupās un daudzi bērni jūtas ērti, darbojoties kopā ar citiem bērniem.

5.2 POZITĪVAS DARBĪBAS, LAI ATBALSTĪTU ĢIMENES

Aizliegums pakļaut bērnus miesas sodam ģimenē galvenokārt paredzēts, lai novērstu vardarbību pret bērniem, mainot attieksmi un praksi un veicinot nevardarbīgu bērnu audzināšanu. Bērni paļaujas uz saviem vecākiem, un ģimene ir atzīta pat bērna augšanas un labklājības dabisko vidi. Līdz ar to ģimenes nedalāmības aizsardzība un šķiršanas novēršana ir jebkuras bērnu aizsardzības sistēmas pamatmērķis saskaņā ar Konvenciju (9. pants).

Ja ģimenē identificēts miesas sods, bērna intereses visbiežāk ievērojamas, sniedzot vecākiem atbalstu rīcības maiņā un atjaunojot vai uzlabojot ģimenes spēju rūpēties par bērnu. Vienīgais izņēmums ir gadījumi, kad tiek apdraudēta bērna drošība un veselība un nepieciešams aizsargāt bērnu.

PIEMĒRI

Baltijas jūras reģionā un citās valstīs īstenoti vairāki integrēti pasākumi un uz bērnu orientēti multidisciplināri reaģēšanas līdzekļi gadījumos, kad mājās konstatēta miesas soda pielietošana. Veiksmīgi darbojas piemēram, Barnahus modelis, kas ir balstīts uz multidisciplināru un starpaģentūru sadarbību, kas tiek organizēta bērnam draudzīgā vidē. Barnahus modeli primāri tiek veikta tiesu medicīniskā intervija un bērna medicīniskais izvērtējums. Turklāt Ģimenes grupas konferences metode nodrošina strukturētu ietvaru, lai izvērtētu un atrisinātu konfliktu un aktīvi iesaistītu visus ģimenes locekļus, nodrošinot publisko dienestu atbalstu. Šajā metodē ģimenes locekļi

tiek apmācīti atpazīt savu problēmu risinājumus un uzņemties atbildību par to risināšanu.

5.3 UZ BĒRNIEM ORIENTĒTI PAKALPOJUMI

Nav vienotas definīcijas, ko nozīmē “uz bērniem orientēta” pieeja un kā to ieviest sociālā dienesta praksē, izglītības sektorā un citās jomās. Taču pieredze liecina, ka bērna novietošana aktivitāšu centrā pieprasa ievērojami mainīt esošos priekšstatus. Mūsdienās sistēmas un pakalpojumi daudzās Eiropas valstīs joprojām ir orientēti uz pieaugušajiem.³⁸

Uz bērniem orientēta pieeja nenozīmē, ka jums jābūt līdzās bērnam vai jāizdabā ikvienai bērna iegribai. Tā vietā šis jēdziens liecina par pieeju, kur lēmumu centrā ir bērnu intereses, tiesības un uzskati. Labas prakses un drošības pasākumu ietvars var atbalstīt efektīvas un uz bērnu orientētas pieejas īstenošanu. Uz bērniem orientētā pieeja īpaši liela nozīme ir katras lietas individuālajiem apsvērumiem. Kopumā situāciju nepieciešams apspriest ar bērnu, piešķirot viņa/viņas uzskatiem un vajadzībām pietiekami lielu vērtību un atveltot laiku, lai bērns varētu izpaust savus uzskatus un saņemt nepieciešamo atbalstu. Svarīgi panākt, ka bērns saprot notiekošo, jūtas uzklauts un zina, kas notiks šī procesa rezultātā. Līdz ar to uz bērnu orientēta rīcība ietver dialogu, diskusiju un individuālās situācijas un vajadzību apsvēršanu.

PERSONAS DATI UN VARDARBĪBAS NOVĒRŠANA

Visās Eiropas valstīs ir samērā līdzīgi datu aizsardzības likumi, taču dažas valstis Baltijas jūras reģionā ir izstrādājušas vienotas nacionālās sociālā dienesta datubāzes, kas ir bijušas efektīvas ātrā piekļuvē informācijai par bērniem un ģimenēm, kurās pastāv vardarbības risks. Vienota datubāze ļauj turpināt pakalpojumus, ja ģimenes pārceļas no vienas pašvaldības uz citu, jo sociālais dienests var piekļūt ģimenes failam, ja ģimene iepriekš bijusi saistīta ar sociālo dienestu citā pašvaldībā. Tas uzlabo pakalpojumu kvalitāti un ātrumu un sniedz ievērojamu aizsardzību bērniem, jo bērnus un vecākus nav nepieciešams vēlreiz intervēt un viņiem nav atkārtoti jāstāsta grūta vai traumatiska pieredze katrā jaunā dzīvesvietā. Tāpat tas samazina publisko un privāto pakalpojumu sniedzēju noslodzi un izmaksas.

5.4 SLIEKŠŅA NOTEIKŠANA

Bērnu aizsardzības un sociālās aprūpes sistēmām jābūt izstrādātām tā, lai tās palīdzētu ģimenēm palikt kopā, ja tas ir bērna interesēs. Dažos gadījumos bērns nevar palikt ģimenē, neciešot nopietnu kaitējumu. Taču bērna šķiršana no ģimenes var šķist kā smagākais bērna un vecāku soda mērs, pat ja tas tiek darīts bērna aizsardzībai.

Bērnu alternatīvās aprūpes vadlīnijas,³⁹ kuras apstiprinājusi ANO Ģenerālā Asambleja, tiecas

³⁸ Dana Narvaiša, Cēsu Jaunā skola, Centrs "Dardedze", Ikgadējā starptautiskā konference, 2017. gada 10. oktobris.
³⁹ Ģenerālās Asamblejas rezolūcija Nr. 64/142, pielikums.

nodrošināt, ka bērni bez vajadzības netiek nodoti alternatīvajā aprūpē un ka gadījumos, kad alternatīvā aprūpe tomēr tiek nodrošināta, tā tiek sniegta saskaņā ar atbilstošiem apstākļiem, ievērojot bērna intereses. Bērns šķirams no vecākiem tikai galējas nepieciešamības gadījumā un nekādā gadījumā tad, ja bērnam aizsardzību nodrošinātu arī mazāk nopietns līdzeklis.

Bērna intereses izvērtējamās un apsveramās prioritārā kārtībā, turklāt nosakāmas atkarībā no attiecīgās lietas apstākļiem, ņemot vērā konkrētā bērna situāciju. ANO Bērnu tiesību komiteja noteikusi divus skaidrus soļus, kas jāievēro lēmumu pieņemšanā:⁴⁰

- **“Interesu izvērtējums”** – jānoskaidro attiecīgās lietas elementi un rūpīgi jāizsver tie lēmuma pieņemšanas procesā. Izvērtējums jāveic multidisciplinārai komandai vai lēmuma pieņēmējam un viņa/viņas personālam, iesaistoties arī bērnam.
- **“Interesu noteikšana”** – oficiāls process ar stingriem aizsardzības pasākumiem, lai noteiktu bērna intereses, pamatojoties uz interešu izvērtējumu. Tas nodrošina tiesiskās garantijas un tiesību ievērošanu.

FAKTORI, KAS JĀŅEM VĒRĀ, IZVĒRTĒJOT BĒRNA INTERESES⁴¹

- **Bērna uzskati.** Konvencijas 12. pants nosaka bērnu, arī ļoti mazu vai neaizsargātu bērnu, tiesības izteikt savu viedokli saistībā ar jebkuru lēmumu, kas uz viņiem attiecas, kā arī panākt, ka viņu viedoklim tiek piešķirta pienācīga vērtība saskaņā ar bērnu vecumu un brieduma pakāpi, lai ļautu viņiem ietekmēt viņu interešu noteikšanu.
- **Bērna identitāte.** Tā ietver tādus raksturlielumus kā dzimums, seksuālā orientācija, nacionālā piederība, reliģija un ticība, kultūras identitāte, personība. Lai gan bērniem un jauniešiem ir universāli vienādas pamata vajadzības, šo vajadzību izpaudums ir atkarīgs no daudziem un dažādiem aspektiem, tostarp viņu pieaugošajām spējām.
- **Ģimenes vides saglabāšana un attiecību uzturēšana.** Atšķiršanas gadījumos valstīm jāgarantē, ka situāciju (ja iespējams) izvērtējusi multidisciplināra profesionāļu komanda ar pienācīgu tiesu varas iesaisti, pārliecinoties, ka bērna intereses nav iespējams ievērot citā veidā. Visiem atšķirtajiem bērniem jānodrošina iespēja uzturēt saites un attiecības ar vecākiem un ģimeni (brāļiem un māsām, radniekiem un citiem, ar kuriem bērnam ir tuvas personīgās attiecības), ja vien tas nav pretrunā ar bērna interesēm.
- **Bērna aprūpe, aizsardzība un drošība.** Tas attiecināms plašākā nozīmē, jo mērķis ir ne vien aizsargāt bērnu pret kaitējumu, bet arī nodrošināt visaptverošu bērna “labklājību” un attīstību, kas ietver bērna materiālās, fiziskās, izglītības un emocionālās vajadzības, kā arī vajadzību pēc pieķeršanās un drošības.

- **Neaizsargātības situācijas.** Tas var būt saistīts ar invaliditāti, piederību minoritātes grupai, bēgļa vai patvēruma meklētāja statusu, vardarbībā cietušo vai citu stāvokli. Jāapsver katra bērna neaizsargātības veids un pakāpe.
- **Bērna tiesības uz veselību.** Bērna tiesības uz veselību un viņa/viņas veselības stāvoklis ir īpaši svarīgi bērna interešu izvērtējumā.
- **Bērna tiesības uz izglītību.** Šis faktors ir saistīts ar bērna piekļuvi kvalitatīvai bezmaksas izglītībai, tostarp izglītībai agrīnā bērnībā, neoficiālai vai oficiālai izglītībai un saistītām aktivitātēm.

APGŪTĀS MĀCĪBAS

- Pienākums ziņot un labi izplānoti pārsūtīšanas mehānismi ir īpaši svarīgi faktori, lai bērnu aizsardzības sistēma strādātu vietējā līmenī. Šie faktori var palīdzēt panākt, ka aizdomas par vardarbību vai vardarbības pazīmes izmeklē kompetentās iestādes, kuras ir atbildīgas par piemērotu tālāko pasākumu veikšanu.
- Ģimenes atšķiršanas gadījums pakalpojumi ir efektīvāki, ja tie vieš uzticību attiecīgajā kopienā. Kopienā balstīti bērnu aizsardzības un sociālā darba pakalpojumi viesīs lielāku uzticību nekā valsts pakalpojumi, jo tos sniegs kopienas cilvēki. Lai gūtu cilvēku uzticību, svarīgākais tomēr ir sniegt pakalpojumus, kas ir caurskatāmi, uzticami, atbildīgi un objektīvi attiecībā pret to, ka vardarbības ģimenē gadījumi tiek skatīti un apsekoti.
- Svarīgi panākt, ka bērnu aizsardzības sistēmas neoficiālie un oficiālie pārstāvji efektīvi koordinē savstarpējo darbu un ka pastāv skaidrs plāns, kā viņi sadarbosies un pārsūtīs lietas cits citam.

⁴⁰ ANO Bērnu tiesību komiteja, Vispārējais komentārs Nr. 14 (2013) par bērna tiesībām uz to, ka viņa vai viņas interesēm tiek piešķirta prioritāra nozīme (3. panta 1. daļa), 47. rindkopa
⁴¹ Turpat, 52.-79. rindkopa.

Nevardarbīga bērnība

Nevardarbīgas bērnības programmas mērķis ir veicināt pilnīgu miesassodu piemērošanas bērniem aizlieguma īstenošanu Baltijas jūras reģionā, pateicoties vairāku ieinteresēto pušu sadarbībai, plānošanai un rīcībai. Programmu pārvalda Baltijas jūras valstu padome un līdzfinansē Eiropas Komisija.

www.childrenatrisk.eu/nonviolence

Baltijas jūras valstu padome

Baltijas jūras valstu padome (BJVP) ir dibināta 1992. gadā kā politisks forums reģionālai starpvaldību sadarbībai un dialogam. BJVP dalībvalstis ir Dānija, Igaunija, Somija, Vācija, Islande, Latvija, Lietuva, Norvēģija, Polija, Krievija, Zviedrija, kā arī Eiropas Komisija. BJVP darbību nodrošina tās tīkli un ekspertu grupas. 1998. gadā BJVP sāka darbu pie ANO Bērnu tiesību konvencijas īstenošanas. BJVP Ekspertu grupa sadarbībai riska grupas bērnu jautājumos sadarbojas ar valstu, reģionālajām un starptautiskajām ieinteresētajām pusēm, lai izskaustu ļaunprātīgu izturēšanos pret bērniem, bērnu izmantošanu, bērnu tirdzniecību un visu veidu vardarbību pret bērniem. **www.cbss.org**

Reģionālā iniciatīva un partnerība

Nevardarbīgas bērnības programmas pamatā ir Igaunijas, Somijas, Latvijas un Zviedrijas ministriju, kā arī Polijas Bērnu tiesībsarga sadarbība. Valdības ministriju, valstu parlamentu, bērnu tiesībsargu, akadēmisko aprindu un organizāciju pārstāvji, kā arī bērni no lielākās daļas Baltijas jūras reģiona valstu, ir piedalījušies speciālistu sanāsmēs un piedalījušies programmas un vadlīniju ziņojumu sagatavošanā. Piedalījušies arī eksperti no citām Eiropas valstīm un institūcijām.

Globālā iniciatīva vispārējai bērnu miesas sodu izbeigšanai

Globālā iniciatīva vispārējai bērnu miesas sodu izbeigšanai sadarbojas ar valdībām un nevalstiskajām organizācijām, lai panāktu pilnību bērnu miesassodu aizliegumu un izskaušanu. Tā ir Nevardarbīgas bērnības programmas starptautiskais partneris.

www.endcorporalpunishment.org

Vadības ziņojumi

Soli pa solim: rokasgrāmata Bērnu tiesību konvencijas īstenošanai miesassodu izskaušanai

Nevardarbīga bērnība -

Vadlīnijas miesassodu aizlieguma īstenošanai valsts līmenī

Audzināšana un nevardarbīga bērnība -

Pozitīvas audzināšanas metodes miesassodu izskaušanai

Veidojot nevardarbīgu bērnību atbalstošu sabiedrību -

Izpratnes veidošanas kampaņas miesassodu izskaušanai

Pakalpojumu sniedzēji kā nevardarbīgas bērnības aizstāvji -

Pakalpojumu sniegšana bērniem un vecākiem, lai panāktu miesassodu izskaušanu

Nevardarbīgas bērnības panākumu noteikšana -

Attieksmes un uzvedības izmaiņu noteikšana miesassodu izskaušanai

Nevardarbīgas bērnības programmu vada
Baltijas jūras valstu padome sadarbībā ar:

Igaunijas Sociālo lietu ministrija
Somijas Sociālo lietu un veselības ministrija
Latvijas Labklājības ministrija
Polijas Bērnu tiesībsargs
Zviedrijas Veselības un sociālo lietu ministrija
Globālā iniciatīva vispārējai bērnu miesas sodu izbeigšanai

Vairāk informācijas par Nevardarbīgas bērnības programmu, tostarp vadlīniju ziņojumiem un kampaņu, atrodama www.childrenatrisk.eu/nonviolence

Nodibinājums "Centrs Dardedze" ir nevalstiska organizācija, kas iestājas par drošu bērnību – brīvu no fiziskas, emocionālas, seksuālas vardarbības un novārtā pamešanas. Ja Jums nepieciešams atbalsts nevardarbīgas bērnu audzināšanas jautājumos, aicinām sazināties ar centra speciālistiem.

Kontaktinformācija: Nodibinājums "Centrs Dardedze" Cieceres iela 3a, Rīga, LV-1002, Latvija
Tel: +371 6 7600685 Mob: +371 29556680 E-pasts: info@centrsdardedze.lv www.centrsdardedze.lv

Šo projektu līdzfinansē Eiropas Savienība Tiesību, vienlīdzības un pilsonības programmas 2014.-2020. gadam ietvaros. Šajā publikācijā atspoguļots vienīgi tās autoru viedoklis un Eiropas Komisija neuzņemas atbildību par veidu, kādā tiek izmantota tajā ietvertā informācija.

GLOBAL INITIATIVE TO
**End All Corporal
Punishment of Children**